

ביכור הביכורים

מועד חיוב מצות הביכורים

ומשמעותה

ישעיהו אבני, מבוא חורון

תרי"ג מצוות נצטוו בהן ישראל. מהן רבות התלויות במקום, בזמן, באיש, ובאומה. אחת מהחלוקות שבמצוות הינה משפחת "המצוות התלויות בארץ" - מצוות שקיומן מתבצע בקרקע או בגידוליה. באופן כללי, חובת מצוות אלו חלה רק בגבולות הארץ המקודשת, ויתירה מזו - כפי שנראה, חיובן נובע מתוך קדושת הארץ הלזו.

משכך, גם המועד בו נתחייבו בני ישראל במצוות אלו הוא כמובן כאשר נכנסו ישראל בגופם לארץ, כארבעים שנה לאחר נתינת התורה והמצוה.

אולם מעיון בדברי חז"ל נראה, כי לא בעת ובעונה אחת חל חיובן של כל המצוות האלו. יש אשר נתחייבו בהן מיד בעת הכניסה, ויש אשר רק מאוחר יותר, לאחר תקופת זמן וסיום התהליך בו הייתה כרוכה הכניסה לארץ המיוחלת.

בשורות הבאות נעמוד על מועד חיובה של מצוה חביבה, אשר במהותה מסמלת את שמחת הכניסה לארץ והיישוב בה, הלא היא מצות הבאת הביכורים. נעיין בלשונות שנאמרו בה בתורה שבכתב ושבעל-פה, נשווה בין המקורות השונים, ונגלה את משמעותה הייחודית של מצוה חשובה זו.

א

במסכת קידושין (לו. ב ואילך) מקדישה הגמרא סוגיה לעיסוק בדיני מצוות התלויות בארץ. בין הדברים מובאים דבריו של רבי ישמעאל, הסובר כי באופן כללי חיוב מצוות אלו לא חל מיד בעת כניסת עם ישראל לארץ, אלא רק לאחר כיבוש הארץ וחלוקתה.

ואלה הם דבריו:

תנא דבי ר' ישמעאל: הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם, ופירט לך הכתוב באחת מהן לאחר ירושה וישיבה, אף כל לאחר ירושה וישיבה.

ופירוש דבריו: במצוות מינוי מלך מפרשת התורה שהמצוה חלה רק לאחר ירושת הארץ והישיבה בה, כלשון הפסוק¹: "כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּשְׁבְּתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ, וְאָמַרְתָּ אֲשִׁמָּה עָלַי מִלֶּךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי", ומכך למדים **שבכל מקום** בו התורה משתמשת בלשון "כי תבוא", "כי תבואו" וכדומה, הכוונה היא לאחר ירושה וישיבה.

הדברים תקיפים כל-כך, עד שכאשר ישנה מצוה בה מפורש שהחיוב בה הוא באופן מיידי בעת הכניסה לארץ, מתייחסים אליה כאל מצוה יוצאת מן הכלל, וביאת הארץ ביחס למצוה זו אף נקראת ביאה "משונה"².

וכך מובא בספרי³ (גם כאן הדברים אמורים בשם ר' ישמעאל) לגבי מצות חלה:

"בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה" - ר' ישמעאל אומר: שינה הכתוב ביאה זו מכל ביאות שבתורה. שבכל ביאות שבתורה הוא אומר "והיה כי תבוא אל הארץ", "והיה כי יביאך ה'", וכאן הוא אומר "בבואכם". ללמדך שכיון שנכנסו לארץ מיד נתחייבו בחלה.

דהיינו, שהלשון "בבואכם" משמעותה **רגע הכניסה** עצמו, ונמצאנו למדים שנתחייבו להפריש חלה מן העיסה מיד בעוברם את הירדן. זאת בשונה משאר המצוות עליהם נאמר "כי תבוא" וכדומה, שלשון זו אינה מתפרשת כלפי רגע הביאה הראשוני, אלא כאשר תבוא אל הארץ באופן שלם ומושלם - והיינו לאחר "ירושה וישיבה".

ב

והנה בריש פרשת כי תבוא מצוה התורה, שכאשר בני ישראל יבואו אל הארץ עליהם להביא את ביכורי שבעת המינים אל הכהנים אשר בבית ה', להודות ולשמוח בכל הטוב אשר נתן להם ה'.

וזוהי לשון הכתובים⁴:

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ; וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ...

1. שופטים יז, יד.
2. לשון רש"י על הפסוק שבהערה הבאה.
3. שלח טו, יח.
4. כי תבוא כו, א-ב.

ובספרי על הפסוק איתא:

"והיה כי תבוא אל הארץ" - אין והיה אלא מיד.

והדברים תמוהים! כיצד ניתן לומר "אין והיה אלא מיד" - שכוונת התורה כאן היא מיד כאשר תבוא אל הארץ, והרי מפורש בהמשך הפסוק "וירשתה וישבת בה"! יתירה מזו: כבר מעצם הלשון "והיה כי תבוא" יודעים אנו שהכוונה אינה לרגע הכניסה לארץ, אלא לאחר ירושת וישיבת הארץ - כפי שנתבאר לעיל מדברי ר' ישמעאל. ובפרט כאן שהתורה טורחת לפרט ולכתוב שוב⁵ "וירשת וישבת בה".

היה מקום לומר, שדברי הספרי "אין והיה אלא מיד" אינם מכוונים כלפי מצות ביכורים שנאמרה בהמשך הכתוב, כי אם כציווי בפני עצמו: על בני ישראל לרשת ולהתיישב בארץ מיד בעת כניסתם אליה. וכך נחלק את שני הפסוקים לשני ציוויים שונים: ציווי ירושת הארץ - "וירשת וישבת בה"⁶, וציווי מצות ביכורים - "ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (בשונה ממצות מינוי מלך, שם משמעות הלשון "כי תבוא" היא כחלק מתיאור המצוה עצמה - "כי תבוא אל הארץ... ואמרת אשימה עלי מלך", ואף נכתבו שני העניינים באותו הפסוק).

אולם מדרשת הספרי על אותן המילים בפסוק, מוכח שלא לכך כוונתו. וכך הוא כותב:

"כי תבוא אל הארץ" - עשה מצוה האמורה בענין, שבשכרה תיכנס לארץ.

ובכן לומד הספרי ש"כי תבוא" אינו ענין וציווי בפני עצמו, כי אם חלק מהעניין בו 'אמורה המצוה' - הלא היא מצות ביכורים. ובזכות המצוה הלזו יקויים היעוד "תבוא אל הארץ"⁷.

ואם כן שבה התמיהה: מה מתכוון הספרי בדבריו שהציווי האמור כאן אודות הבאת ביכורים הינו "מיד"?

ג

כאשר בני ישראל באים להילחם, לכבוש ולרשת את הארץ מידי שבעת העמים היושבים בה, מבטיח להם הקב"ה שהדבר לא יתרחש ביום אחד:

5. לגבי כפילות המשמעות "כי תבוא" ובנוסף "וירשת וישבת בה" - ראה לקמן אות ו בשיטת רש"י על התורה.

6. ואף שכבר נצטוו בירושת הארץ (מסעי לג, נב ואילך), אולי כפלה זאת כאן התורה להודיע הכרח ההזדירות בזה.

7. גם אין מקום לומר שהכתוב בא **לבשר** אודות הכניסה המיידית לארץ, שכן זהו דבר ידוע ופשוט שבני ישראל עומדים כעת בעבר הירדן רגע לפני כניסתם לארץ.

וְנָשַׁל ה' אֶלְקִיָּךְ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַט מְעַט, לֹא תוֹכֵל כִּלְתָם מֵהַר פֶּן תִּרְבֶּה
עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה.⁸

בפועל ה'מעט מעט' הזה נתארך והיה לארבע עשרה שנות כיבוש וחלוקת הארץ.⁹ לאמר: 'ירושה וישיבה' בארץ אינו מעשה חד פעמי ומייד, אלא זהו תהליך. ואם זהו תהליך, מובן שאין בו רק שני קצוות - או שהוא כבר התרחש או שעדיין לא, אלא יש בו גם מצבי-ביניים, כאשר התהליך כבר החל אך טרם הושלם.

ולענייננו, הודעתו של רבי ישמעאל - אשר בכל הביאות שבתורה (ובמילא במצוות שנאמרו בהם) הכוונה היא לאחר ירושה וישיבה - צריכה לימוד: האם כוונתו הינה שחיוב מצוות אלו חל רק לאחר ירושת כל הארץ וישיבה **בכולה**, והיינו לאחר ארבע-עשרה שנה, או שגם כאשר עברו מספר שנים **והחלה** ירושת וישיבת הארץ, כאשר חלק מהשבטים כבר התנחלו במקומם - כבר אפשר לקרוא זאת בשם "לאחר ירושה וישיבה" וכבר אז חל חיוב מצוות אלו אצל אלו שכבר קבלו את חלקם.

והנה בתורף דברי התלמוד בבלי בקידושין לא מוכח לכאן או לכאן, אולם בתלמוד ירושלמי אנו מוצאים בשני מקומות שהוא מפרש שחיוב מצוות אלו הינו לאחר מלאות 14 השנים של כיבוש וחלוקת כל הארץ. הדברים מפורשים במסכת שביעית בתחילת פרק שביעי לגבי השוואת ביאת ישראל לארץ בתקופת עזרא לבין ביאתם בתקופת יהושע (בה אנו עוסקים):

אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר **ארבע עשרה שנה** - שבע שכיבשו ושבע שחילקו, אבל אתם כיון שנכנסתם נתחייבתם. אבותיך לא נתחייבו עד שעה **שקנו כולה**, אבל אתם ראשון ראשון קונה ומתחייב.

וגם את דברי ר' ישמעאל עצמם, גורס הירושלמי שנאמרו במפורש לאחר שלימות הישיבה בארץ:

דרבי ישמעאל אמר: כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו. שבע שכבשו ושבע שחילקו¹⁰.

נמצאנו למדים, ש'בזמן הביניים' של כיבוש וחלוקת **חלק** מהארץ, כאשר שבט מסוים כבר התיישב במקומו אך שבט אחר עוד טרם נחל את נחלתו, **לא נתחייבו** באותן מצוות התלויות בארץ (לשיטת רבי ישמעאל), הואיל ועדיין אין זה נקרא בשם "ירושה וישיבה".

8. דברים ז, כב.

9. זבחים קיח, ב. ועוד.

10. חלה ב, הלכה א.

ד

מעתה, נוכל להבהיר את דברי הספרי אודות מצות ביכורים - "אין והיה אלא מיד":
ודאי שחיוב מצוה זו חל רק לאחר ירושת וישיבת הארץ - כמפורש בפסוק, וכדין
כל המקומות בהם נאמר "כי תבוא", אולם החידוש בדין הביכורים הוא **בגדר ירושה
וישיבה**.

בעוד שבשאר המקומות מתפרש מועד הביאה כמועד **סיום** ירושת וישיבת כל
הארץ, לומד הספרי שבמצות ביכורים חל גדר הביאה והחיוב במצוה "מיד" -
כבר **כשמתחילה** ומקוימת ירושה וישיבה בארץ, גם אם באופן חלקי. וזאת משום
שהתורה נוקטת כאן בלשון "**והיה** כי תבא אל הארץ", ו"אין והיה אלא מיד".

לפי האמור, מובן שבפועל החלו להתחייב בני ישראל בהבאת ביכורים כשבע
שנים לאחר ביאתם לארץ, כשהחלה חלוקת הנחלות. המושג "מיד" כאן הינו יחסי,
שביחס ובערך ל"וירשת וישבת בה" - הרי זה 'מיד' בתחילת הישיבה בה, ולא רק
לאחר שיגיעו לשלימות הישיבה בה, לאחר ארבע עשרה שנה. אולם אין זה 'מיד'
של ממש.

אולם אפשר להוסיף ולומר באופן קצת שונה, שאכן **נתחייבו** במצות הביכורים **מיד**
כאשר נכנסו ובאו לארץ, ורק **שקיום** מצוה זו בפועל החל רק לאחר שבע שנים,
היות והבאת פירות הביכורים נדרשת להיות מ"האדמה אשר נתת לי ה'", ועד אז
לא הייתה להם נחלה ואדמה משלהם.

זאת בשונה משאר המצות, שגם **חיובם** נובע מירושת וישיבת **כל** הארץ, וקודם לכן
אין זהו עיכוב מעשי גרידא, אלא גם חוסר מהותי - שבמצות אלו טרם נתחייבו
כלל¹¹.

ה

ויש להבין את שיטת הספרי, מדוע מיוחדת מצות הבאת הביכורים משאר מצוות,
ושונה היא במועד קיומה ובמועד חלות חובתה? עיון במהותה ועניינה של מצות
הביכורים, יוכל להעניק לנו טוב טעם בדבר, כדלקמן.

11. אפשר לומר טעם לזה, דהיות וחיוב מצוות התלויות בארץ נובע מחמת **קדושת הארץ** שבאה ע"י כיבושה
בידי ישראל (ראה לדוגמא רמב"ם הלכות תרומות א, ה), ובקדושת הארץ ישנן דרגות שונות, כאשר
קדושה מיוחדת היא דווקא כאשר "כל יושביה עליה" (ערכין לב, ב. והובא להלכה ברמב"ם), יתכן
שבדרך כלל דווקא קדושה נעלית ושלימה זו יוצרת את חיוב המצוות (לראשונה על כל פנים). ומצות
ביכורים יוצאת מן הכלל, כפי שנתבאר בפנים בחידוש הספרי.

מתיאור אופי מצות הביכורים בתורה מובן שהיא מהווה ביטוי של תודה ושמחה, הנובע מתוך הכרה במתנת הארץ אותה ה' נתן לנו, ככתוב¹²:

וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם... וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדִבְשָׁ... הַבְּאֵתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'... וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ.

וכמו שמפרש רש"י שם¹³ בטעם חובת אמירת מקרא ביכורים: "שאינך כפוי טובה". במילים אחרות, מצוה זו אינה רק חובה הנובעת ממצב הפירות או התבואה שבארץ, **בהם** קיימות מצוות שונות בהתאם לסדר גדילתן, אלא ביכורי אדמתו הינם אמצעי עבור **האדם** לבטא את רגשותיו ולמלא את חובתו המוסרית בינו לבין קונו (ובפרט שבמצוה זו מודגש מעמדו של היהודי המקיימה **כיחיד** ולא רק כחלק מעם ה' כולו, כלשונות הפסוקים כאן "**הגדתי** היום לה' אלקיך כי **באתי** אל הארץ... **הבאתי** את ראשית כל פרי האדמה... ושמחת בכל הטוב...").

סימוכין לכך ששאר מצוות התלויות בארץ שייכות אל גידולי הארץ כשלעצמם, ואילו במצות ביכורים הפירות הינן 'היכי תימצוי' לאדם המביאן - ניתן להבין מכך שבתרומות ומעשרות (לדוגמא) כל זמן שלא הופרשו הרי התבואה אסורה באכילה, ואילו בביכורים, מותר ליהנות ולאכול את הפירות גם אם עדיין לא הביא ביכורים¹⁴, כי כאמור, המצוה, וממילא גם האיסור, פחות מתייחסים אל הפרי עצמו ויותר אל **האדם** (והוא יוכל להביא את הביכורים מאוחר יותר).

והנה מפורש בגמרא¹⁵ שאותה הנאה התחילה מיד עם ביאתם לארץ. ומובן בפשטות שעל דרך זה כל יחיד לעצמו החל ליהנות מפירותיו מיד כאשר בא אל נחלתו. ואם כן, משום שמצוה זו מהותה הוא חובת הכרת הטוב של האדם, עד שבהעדרה נקרא הוא בשם כפוי טובה, מובהרת הסיבה לחייבו בעשייתה בפועל **מיד** כאשר מתחיל הוא ליהנות מפירותיו, ועוד קודם לכן, להתחיל את חיוב מצוה זו **מיד** כאשר הוא בא אל הארץ כחלק מכלל ישראל שנהנו מפירותיה בבואם אליה, גם אם בפועל ימשך עוד כשבע שנים עד לעשייתו אותה. שאר המצוות שבגדרן הינן שייכות אל הקרקע ואל גידוליה נכון להמתין עם חיובן עד לשלימות ההתנחלות בארץ והתקשותה, מה גם שבפועל לקח כמה שנים עד שהיה שייך לקיימן¹⁶.

12. כי תבוא כו, ח-יא.

13. שם פסוק ג, ד"ה ואמרת אליו.

14. משנה ביכורים ב, ג.

15. בסוגיה האמורה בקידושין, לו, ב: "ביכורים דקא מיתהני לאלתר". ויש להעיר שדברים אלה מובאים כשיטת הסובר שביכורים ומינוי מלך הינן פרשיות הנחשבות כשתי כתובין הבאין כאחד ואין מלמדן, ועל כן בכל שאר המקומות בהם כתוב "כי תבוא" אין הפירוש לאחר ירושה וישיבה. ומאמרנו הינו לשיטת ר' ישמעאל החולק על אותו מאן דאמר.

16. ראה לעיל הערה 11.

אמנם עיון נוסף בדברי ראש פרשני ופשטני המקרא, הלא הוא רש"י על התורה, יגלה לנו שיטה נגדית החולקת על חידושו הנ"ל של הספרי. על תחילת ציווי התורה על המצוה, בפסוק הראשון באותה פרשה, מפרש רש"י כך:

והיה כי תבוא וגו' וירשתה וישבת בה - מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה.

מדבריו משמע¹⁷ שחש כאן בכפילות המשמעות בפסוק, ובא לתרצה. שהרי כאמור לעיל, עצם הביטוי "כי תבוא" משמעותו היא לאחר ירושה ושיבה, ומדוע טורחת התורה לחזור ולפרש "וירשתה וישבת בה"? ועל זה בא לתרץ וליישב שהתורה כאן משמיעה לנו חידוש, "מגיד ש"... לימוד מסוים אותו לא היינו מבינים לבד. ומהו אותו הלימוד? דלכאורה במילותיו כותב רש"י את המובן לנו מעצם מילות הפסוק, שחובת הביכורים הינה רק לאחר כיבוש הארץ וחלוקתה - דהיינו ירושתה ושיבתה, ומהו אם כן החידוש אותו רוצה רש"י להשמיענו בעקבות היתור שבפסוק¹⁸?

לאור חידושו הנ"ל של הספרי, הענין מובן: היות וישנה אפשרות לומר שירושת ושיבת הארץ המשמעותית לגבי מצות ביכורים הינה ירושה ושיבה **חלקית**, שהרי תוכן מצוה זו הוא הכרת הטוב של האדם הפרטי, ולכן גם כאשר התורה כותבת "כי תבוא" אין הדבר מחייב שיש להמתין עד לאחר כיבוש וחלוקת **כל** הארץ, לכן (לדעת רש"י) מוסיפה התורה את המילים "וירשתה וישבת בה", לאמור: לא די בהתנחלותם של יחידים לצורך הבאת הביכורים, ורק כאשר יקום היעוד של ירושה ושיבה **בה** - בארץ **כולה** - או אז יכרכו בעלי הפירות את ביכורי פירותיהם בגמי ויביאום אל בית ה'.

ואת זאת מורה לנו הפרשן בדיוק מילותיו: **מגיד** - יש כאן חידוש, על אף הסברה לומר להיפך (כשיטת הספרי). **שלא נתחייבו בביכורים** - הואיל ומדובר במצות ביכורים דווקא (שהינה חובת הודאתו של האדם כאמור)¹⁹, לכן יש צורך לטרוח ולחזור ולהשמיע לנו שלא נתחייבו בה עדיין. **עד שכבשו את הארץ וחלקוה** - שכבשו את הארץ כולה, וחלקו את כולה, אך לא כאשר חלקו חלק ממנה לשבט מסוים טרם שחלקוה כולה. נמצא אם כן ששיטת לימודו של רש"י, הנצמדת לפשוטו של מקרא, חולקת על שיטת לימוד הספרי, וסוברת שגם מצות ביכורים מועד חיובה וקיומה הינו כשאר

17. וכך לומדים בדבריו השפתי חכמים ועוד פרשנים.

18. לא מתיישב לומר שיש סברה צדדית שלא לומר את 'דין ירושה ושיבה' במצות ביכורים, ועל כן נדרשת התורה להבהיר שבכל זאת כן אומרים זאת. וזו כוונת דברי רש"י, דא"כ: א. הוה ליה לרש"י להזכיר או לרמז עכ"פ אודות אותה הסברה והסיבה מחמתה הוא אמינא דלא לימא דין זה הכא. ב. למה ליה לרש"י לשנות ולכתוב "שכבשו את הארץ וחלקוה" במקום "שירשו וישבו בארץ" כלשון הפסוק?

19. דלולא הדגשה זו לא היה צריך רש"י לחזור ולכתוב "בביכורים", דפשיטא, שהרי בזה עוסקים.

מצוות שנאמרו בלשון "כי תבוא" וכדומה, דהיינו רק לאחר ארבע עשרה שנות כיבוש וחלוקה, בשלימות ירושת הארץ והישיבה בה.

מעניין לחזור ולפרש כעת את דברי הספרי בפרשת שלח אודות מצות חלה (הובאו לעיל אות א), אותם הביא גם רש"י בפירושו על התורה שם, שהביאה האמורה לגבי מצות חלה הינה שונה משאר הביאות, בכך שמשמעותה היא עצם הכניסה לארץ, עוד קודם ירושה וישיבה. את השוני בביאה זו ניתן להבין לשני פנים - בהתאם לשיטת הספרי ורש"י: לשיטת הספרי שינוי ביאה זו "מכל ביאות שבתורה", כולל ביאת מצות ביכורים, הינו רק בפועל, מפאת זה שחלה מפרישים מהעיסה שהייתה בידיהם מיד ממש, ואילו ביכורים מביאים מהנחלה אותה ירש היהודי בארץ - דבר שהתבצע קצת מאוחר יותר. אך בעצם החיוב שווה מצות ביכורים למצות חלה בכך שחיובה חל מיד בעת כניסתם לארץ²⁰. לעומת זאת לשיטת רש"י "משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה" בשוני מהותי ותכליתי. שכן רק מצוה שבביאה זו חלה כבר בעת הכניסה, ולעומתה מצות שבביאות אחרות - כולל ביכורים - יחלו לחול רק ארבע עשרה שנה מאוחר יותר, לאחר השלמת ההתנחלות.

ז

לאחר כל האמור, יש למצוא נימוק והסבר בשיטת רש"י: מהו הטעם לכך שמצות הביכורים תחול רק ארבע עשרה שנה לאחר הכניסה לארץ? והרי מצוה זו היא חובה פרטית הנוגעת ביסוד הכרת הטוב - אשר לכן מתאים היה לכאורה לבכרה ולהקדימה ככל האפשר!

כהקדמה להסבר העניין, ננוע על ציר הזמן כארבע מאות וארבעים שנה קדימה, ונפגוש ביהודים השבים מבית המקדש שבירושלים לאחר עלייתם לרגל בחג הסכות. במשך כשבועיים ימים ישובו העולים לבתיהם איש איש כפי מידת קרבתו אל עיר הקודש, כאשר האחרון שבהם המתגורר בנהר פרת שבצפון גיע אל ביתו רק לאחר ארבע עשרה יום מסיום הרגל, בתאריך ז' במרחשון. בשל יהודי מרוחק זה, לא ישאל ויתפלל העם לגשם עד לתאריך האמור - על אף שעל פי טבע צמיחת גידולי הקרקע בארץ וממצבה הטופוגרפי שהינה "ארץ הרים ובקעות" ישנו צורך חיוני לגשם כבר מיד לאחר החג²¹ - כדי לא לגרום למצב בו אותו הולך דרכים צפוני יתקל בגשם טרם שובו הביתה.

ופסיקה זו (שנקבעה כהלכה למעשה עד עצם היום הזה) מעלה תמיהה:

20. ואם כן יוצא שה'ירושה וישיבה' האמורים בביכורים, אינם בגדר המצוה, אלא רק כפן הביצועי שלה.
21. כמו שכותב הב"ח על הטור בסימן קיז סעיף א: "דהמשנה נישנית בארץ ישראל שהיא ארץ הרים וצריכה גשמים מיד אחר החג".

הן אמת שצריכה להיות דרישה בטובתו של כל אחד מעמנו, ודאגה אליו ככל המתאפשר, אולם האם כדי שלאותו יהודי לא יגרמו חוסר נוחות ומעט צער מהליכה בגשם - כדאי שיחסרו במשך שבועיים כל שדותיה ומטעיה של ארץ ישראל מים אליהם הם כה זקוקים? והלא זהו צורך חיוני וקיומי של העם כולו שהגשמים ירדו בעיתם, וכתוצאה מזה תתן הארץ יכולה לסעוד לבב אנוש!

תמיהה זו צפה ועולה לא רק במישור הרציונלי-הגיוני, כי אם גם במישור התורני-הלכתי: הרי האדם מחויב במצות עשה לשאול "צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה"²², ואם ירידת הגשם מיד לאחר החג הינה צורך של האדם, **כיצד מותר** לו לדחותה ולאחרה עד לז' במרחשון בעטיו של אחרון שבישראל? ומדוע תקנו כך? הלכה זו מכריחה הבנה עמוקה בגדר 'אחדות ישראל'.

ערכותם ואחדותם של ישראל זה עם זה לא מסתיימת בגבול הטבת האחד עם רעהו וויתור על צרכיו האישיים למען זולתו, אלא דורשת ומצפה שטובת השני במלואה עד לפרטים 'שוליים' לכאורה תהיה נרגשת בנפשו ופועמת בלבו, עד אשר יחוש את תחושותיו ורגשותיו של האחר. כך, אם שמחה ממלאת את לב חברו נדבק גם הוא בשמחה, ואם צער וסבל הינם מנת חלקו - נתון גם הוא בצער ובמיצר.

ומשכך, כאשר ידוע ליהודי הגר בסמיכות לירושלים שיהודי אחר בן עמו עלול להצטער ולסבול מירידת גשמים בתאריך זה, מתבטל אצלו כלל **הרצון** לגשם, והוא חפץ בעצמו שהאדמה תישאר חרבה וימנעו ממנה המים הנצרכים עבורה - לטובת נוחותו של חברו. חוסר הרצון בגשם הינו כן ואמיתי כל כך, עד שלגביו הגשם כבר אינו 'צורך' ודבר החסר לו, ובמילא גם אין הוא מחויב להתפלל עבורו.

ובחזרה לנדון דידן: מצות ביכורים מבטאת, כאמור, הודיה ושבח לבורא עולם. הודיה זו באה בצורה של שמחה גלויה, כמוזכר לעיל מהפסוק "ושמחת בכל הטוב", וכמשתקף מתוך דיני והלכות הביכורים, למשל שהבאת הביכורים צריכה להיות ב'זמן שמחה' דווקא²³, שההבאה נעשית פעם אחת בשנה בלבד²⁴ - כדי לשמר התרגשות גבוהה שלא תתכן באם יהא הדבר תדיר. עוד יצוין, שאין מביאים ביכורים מכל הפירות, אלא רק מן המינים בהם **נשתבחה** הארץ²⁵, מה שמורה גם כן על הודאה שלימה על טוב מובחר ומושלם. והנה, כאשר יהודי מתיישב בחלקו בארץ אותו ירש שבטו, ובה בעת יהודי משבט אחר טרם נחל את חלקו, ויקחו עוד כשבע שנים עד שהדבר יתרחש - גם אם מבחינת מצבו האישי היה חפץ להכיר טובה, להודות, לשבח ולשמוח בכל הטוב אשר נתן לו ה' ע"י הבאת ביכורים, מצבו

22. רמב"ם ריש הלכות תפילה.

23. רש"י כי תבוא כו, יא.

24. שם, ג.

25. שם, ב.

של חברו לא מאפשר לו זאת. כיצד יוכל להגיע לשמחה גלויה, להתרגש ולרנן בלבו - בזמן שיהודי אחר עמו הוא מאוחד עוד 'חי על מזוודות' למשך השנים הבאות? אחדות זו והרגשת האחר מבטלות אצלו כל מקום של שמחה, ואין הוא מסוגל להעלות שיר של שבח על בדל שפתי.

אין זו כפיות טובה שאינו מודה על נחלתו ופירותיה, שכן טובתו של חברו זוהי טובתו שלו וכך גם חסרונו, כך שהודאה על הטוב - ובפרט זו המדוברת כאן שהינה על 'שלימות הטוב' - לא שייכת אליו כל זמן שחברו חסר התיישבות בארץ.

מובהרת ומבוארת היטב אם-כן שיטתו של רש"י במצוה מיוחדת זו, שאינה חלה ואין מקיימים אותה כל זמן שלא הייתה ירושה וישיבה מלאה של כל עם ישראל כולו, איש לא נעדר²⁶. מובהר ומבואר היטב גם כן מהותו של "גוי אחד בארץ", שכל חלקיו ופרטיו מצטרפים לכלל אחד גדול, בערבות ואחדות אמיתית ופנימית.

* * *

בשולי הדברים אציין שמאמר זה מיוסד על תורתו האדירה של כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, המתפרשת על פני מאות כרכים מלאי חידושים תורניים בכל מקצועות התורה. המאמר נכתב לזכות רב היישוב הרב יונה דברת שליט"א לרגל הגיעו לגבורות. ומה מתאים תוכן המאמר לדמות לזכותה הוא נכתב, שכן ממנה למדים אנו ללא הרף לצלול אל מעמקי התורה, להפוך ולדרוש בה, ליישב דבר דבור על אופניו, ולהפיק ממנו את הלקח אל חיינו. על הנושא האחרון-חביב שבו נשלם המאמר שומעים אנו מהרב פעמים רבות, וגם זוכים אנו לראות את הנהגתו שלו, המדגישה קרבה והתחברות עם הזולת, כדי להרבות אהבה, ולהנחות יישוב בו ישכנו השלום והשלווה, באחדות ובאחוה.

26. לחביבות הענין מעניין לציין שהן עיכוב שאילת הגשמים הינו למשך ארבע עשרה יום, והן עיכוב הכרת הטוב במצות הביכורים הינו למשך ארבע עשרה שנה.